

КОНЦЕПТ “ОБЛИЧЧЯ” В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ: СЛОВНИКОВА ТА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНА ПАРАДИГМА

Сучасний світ активно глобалізується, що спричиняє поступове зникнення кордонів між представниками різних етносів, як у географічному, так і в культурному аспектах. Як відомо, найбільш активним сектором міжнародної співпраці є економічний. На основі економічних зв'язків країни поступово починають співпрацювати в інших сферах життя, таких як культура, спорт, освіта, екологія і т.д.

Ні для кого не є секретом той факт, що за останні 10–20 років Китай став центром уваги майже усього світу, а також активним економічним партнером для багатьох країн Заходу. За оцінками експертів, азійський ринок у XXI ст. стане найбільшим ринком у всьому світі, а такі лідери у виробництві, як США і Західна Європа, будуть боротися за право обслуговувати цей ринок [Романова 2005, 37]. Під час співпраці з китайськими партнерами виникає потреба не просто в обміні інформацією, а й у спілкуванні на належному рівні в діловому мовленні. У діловому спілкуванні важливим елементом ефективного контакту є не тільки досконале володіння іноземною мовою, а й гарне знання ділового етикету країни партнерів.

У контакті з іноземними партнерами дуже важливо розуміти і враховувати особливості характеру та поведінки представників різних народів. Намагаючись встановити і розвивати ділові стосунки, вітчизняні та західні бізнесмени нашоухуються на значні непорозуміння, зумовлені різними традиціями, поглядами, звичками і т.д., що призводить до негативних наслідків, а іноді навіть до завершення співпраці з китайськими колегами. Такі тонкощі східної культури ускладнюють ведення переговорів, а також інших форм ділового спілкування. Як зазначає Н.П. Романова, одним з основних факторів, що стоять на заваді налагодженню нормальних стосунків з діловими партнерами східних країн, є нерозвинена технологія ділових стосунків: незнання техніки проведення переговорів, недотримання ділового протоколу, етики комерційного спілкування, недостатня орієнтація в особливостях національної і релігійної психології партнерів [Романова 2005, 63].

Специфічні риси народів Сходу найбільш виразно проявляються у сфері спілкування, адже різниця між моральною, релігійною і культурною орієнтацією народів Сходу і звичними для нас європейськими нормами занадто велика. Для багатьох знайомство з іноземною культурою починається зі спілкування у діловій або неформальній обстановці, при цьому дуже важливо брати до уваги, а в Китаї особливо, загальноприйняті правила і норми поведінки, етики й етикету різних народів.

Основа етикетних норм – це перш за все прояв ввічливості і поваги до свого партнера. Такого правила намагаються дотримуватися представники різних культур у всьому світі, проте у китайській культурі цьому надається особливе значення, яке позначається терміном 礼貌 (лімао). М.А. Васильєва зазначає, що в цей термін китайці вкладають не тільки нейтральну ввічливість, а й увагу і повагу до людини, намагаючись підкреслити це будь-яким чином. Прояв ввічливості у спілкуванні – це ціла система ритуалів, починаючи з привітання і закінчуючи розташуванням за столом і врученням подарунків [Васильєва 2008, 76].

Ключовими складовими 礼貌 є 关系 (гуаньсі) і 面子 (меньцзи), але деякі дослідники додають ще й 尊敬 (цзуньцзін).

Отже, 关系 за тлумачним китайським словником означає: 1). Зв'язок між речами, явищами. 2). Зв'язок між людьми. 3). Вид впливу один на одного [现代汉语词典2005, 189].

Швидше за все, саме останнє тлумачення відповідає тому поняттю, що лежить в основі поняття 礼貌. Вважаємо, що доречними відповідниками в українській мові є слова “зв’язки” (а не “зв’язок”), “блат”. Іноді китайці замінюють це слово на 门路 (менлу), що означає “шлях”, “дорога”, тобто спосіб, який використовують для досягнення певної мети.

Щодо 尊敬 (кит. ‘повага, шана’; ‘поважати, шанувати’), то це повага не тільки до свого партнера, а й до самого себе. Цей принцип має свої витoki ще з конфуціанства, адже прояв поваги до батьків та старших за віком людей у Китаї завжди вважався найвищою добродесністю. Виявлення ввічливості у китайців – це цілий ритуал, який включає правильні дії, жести, вербальне вираження та багато іншого. Такого ж ставлення китайці вимагають і до себе, адже саме прояв ввічливості є запорукою гарних стосунків у майбутньому. Тут маємо зазначити, що у спілкуванні з китайцями слід бути дуже обачними, адже іноді ці прояви поваги не завжди збігаються в нашій культурі, наприклад при врученні візитної картки чи при вході до приміщення, при розташуванні за столом і т.д. Такі маленькі деталі іноді можуть стати причиною великих непорозумінь.

Одним із невід’ємних елементів китайської культури був і залишається концепт “обличчя”. Концепт є основним семантичним поняттям у когнітивній лінгвістиці. Концепт – це ментальний образ будь-якого феномену і його мовне втілення. Він має двоїсту сутність – психічну та мовну. З одного боку, це ідеальний образ, прообраз, що уособлює культурно зумовлені уявлення мовця про світ, з другого боку, він має певне ім’я у мові і довгий шлейф мовних одиниць, які його конституують.

Слово “концепт” (від лат. *conceptus*) утворено від дієслова *concipere* ‘означати’, тобто сигніфікатом слова *conceptus* латинню є ‘поняття, значення’. Слово “поняття” – від *поняти*, давньоруського *поняти*. “По-ят-ие”, за висловом В.В. Колесова, – це буквально іменник від “схопити розумом”. Тобто це “поняття, схоплене розумом” [Колесов 1995, 28].

Латинське *conceptus* (part. pf. до *concipere*) має такі значення: збирати, вбирати в себе, уявляти себе, написати, сформулювати, утворити, відбутися, появилися, виникати, а також як останнє відзначено значення “зародок”.

Таким чином, зміст латинського *conceptus* може бути сумарно представлений як “сформульований, той, що збирає, вбирає в себе зміст багатьох форм і є їхнім початком, зародком” [Лукин 1993, 63], тобто концепт – це згорнутий блок потенційних смислів [Колесов 1995, 19].

Припустимою версією інтерпретації є також те, що “концепт” від лат. *conceptus* складається з кореня *-cept-* і префікса *con-*, який має значення “спільна дія, об’єднання розрізненого в єдине, спільне розуміння”.

Таким чином, далі ми будемо з’ясовувати, як у китайській культурі, а саме в контексті офіційно-ділового спілкування, розглядається та сприймається “обличчя”.

Отже, людське обличчя за останні двадцять років було і залишається одним із найбільш досліджуваних об’єктів у міждисциплінарному колі, особливо це стосується таких наук, як фізіологія, нейрологія, комп’ютерні технології, та ряду інших [Гасу 1990, 1–7]. У соціальних та біхейвіоральних галузях обличчя займає вагомe місце як об’єкт дослідження вже більш ніж п’ятдесят років. Особливо це стосується антропології, лінгвістики, комунікації, психології.

На думку Юй Нін, обличчя має 4 основні функції: позначення зовнішності, індикатор емоцій і характеру, спілкування та стосунки між людьми, локус престижу та честі. Концепція “обличчя та облицювання” (*face and facwork*) яскраво демонструє, що в китайській мові, відповідно і в китайській культурі, обличчя має більш вагомe значення не тільки у фізіологічному, а й у соціокультурному значенні.

Розглянемо “обличчя” у протиставленні біологічному значенню – соціальне, метонімічне – метафоричне.

Перш за все маємо зазначити, що в китайській мові існує два слова (ієрогліфи) на позначення обличчя – це 脸 (лень) та 面 (мень). Сучасний китайський дослідник-культуролог Лі Мін зазначає, що на сучасному етапі розвитку 脸 і 面 не дуже відрізняються за своїми значеннями, проте слід чітко розрізняти ці два поняття, особливо за ситуативними конотаціями. Чітка різниця між поняттями сформувалася в період династії Цзін, а до цього за часів династії Мін як 脸, так і 面 вживалися лише у писемному мовленні [黎

明 2010, 292]. Ось, наприклад, вживання цих двох слів у літературі часів династії Тан: 千呼万唤始出来, 犹抱琵琶半遮面 (白居易) [莫砺锋 2010, 177]. 香脸半开娇旖旎 (李清照) [姜彩芬 2009, 190]. Отже, обидва слова вживалися в літературі одночасно. Щодо генези самих слів, то вважається, що “лень” виникло пізніше, а саме після епохи Вей та Цзінь, і первісно позначало щоку, тобто ту частину обличчя, куди жінки накладали пудру [http://www.hudong.com/wiki, 292]. Згодом з’явилося значення “повіки” (眼皮): 帛上看未终, 脸下泪丝 [http://slovopedia.org.ua/49/53403/358532.html]. З часом значення цього слова розширилося, і в сучасній мові ці значення частково збігаються, проте вживання й досі залишається відмінним. “Мень” характерне для писемної мови, високого стилю вираження і змалювання, а “лень” частіше вживається у розмовному мовленні. Наприклад: 不要脸 (розмов.) = 不顾颜面 (писем.) – не приділяти уваги репутації / престижу, 洗脸 (розмов.) = 净面 (писем.) – мити / витирати обличчя.

Якщо звернутися до сучасного тлумачного китайського словника, то 脸 має такі значення: 1. Обличчя, щоки. 2. Вид, вираз обличчя. 3. Характер. 4. Честь, репутація, совість. 5. Грим, маска [黎明 2010, 507]. Згідно із тлумачним словником китайської мови слово 面 має такі значення: 1). Передня частина голови. 2). Фасад або зовнішня сторона. 3). Площина, грань, верхній шар. 4). Зустріч. 5). Лічильне слово. 6). Пудра, яку накладають на обличчя для маскування. 7). Борошно або вироби з борошна. Зважаючи на усі ці значення, можна зробити висновки, що 面 і 脸 є синонімами лише у певних конотаціях¹.

1. Зовнішній вигляд.

1). Коли ми згадуємо про людину, то на думку одразу спадає її обличчя, те, як вона виглядає. Наприклад, 老面孔 – “старе обличчя” (давні знайомі), 新面孔 – “нове обличчя” (нові знайомі).

2). Обличчя як передня частина неживого предмета, тобто абстрактне обличчя: 门面 – “обличчя, фасад, передня частина”, 门脸 – “обличчя, фасад, передня частина”.

Нижченаведені фразеологізми демонструють переносне вживання слова “обличчя”:

面目一新 – мати новий вигляд, цілковито змінитися;

面目全非 – переродитися, дуже сильно змінитися;

人面兽心 – обличчя людське, а серце – звіряче.

У китайській культурі “обличчя – очі” (面目) позначає “зовнішній вигляд” загалом. Обличчя виражає зовнішній вигляд, а не внутрішній стан, тому в останньому виразі сказано: щоб переродитися, потрібно “змінити обличчя й очистити серце”.

2. Індикатор емоцій, характеру.

脸堆笑容 – мати усміхнене від щастя обличчя;

脸不改色 – не подавати ознак страху, гарно триматися;

脸色阴沉 – мати засмучене обличчя, виглядати нещасливим;

脸乳黄蜡 – мати жовте як віск обличчя від страху;

脸红耳赤 – почервоніти від гніву;

面露不安 – демонструвати тривогу;

面带愁色 – бути занепокоєним, мати стурбований вигляд.

Ці приклади вказують на те, що обидва поняття “обличчя”, тобто 脸 і 面, можуть вживатися у значенні внутрішніх почуттів, стану людини, як позитивних, так і негативних емоцій.

脸热 (букв. обличчя гаряче) – відчувати сором;

脸红 (букв. обличчя червоне) – почервоніти від сорому, збентежитися;

红脸 (букв. червоне обличчя) – бути розлюченим;

绷脸 (букв. розтягнуте обличчя) – виглядати серйозним або незадоволеним;

板脸 (букв. тверде обличчя) – мати суворий вигляд;

冷脸 (букв. холодне обличчя) – люте обличчя;

好脸 (букв. гарне обличчя) – усміхнене обличчя;

傻脸 (букв. дурне обличчя) – ганебно виглядати;

上脸 (букв. до обличчя) – запаморочений від успіху і компліментів.

Ці приклади демонструють, що емоції людини можна “прочитати” з її обличчя, проте принагідно зазначимо, що хоча емоції й мають безпосередній зв’язок із характером людини, та обличчя не має такого безпосереднього зв’язку з характером людини.

На прикладах з “обличчям” у китайській мові можна дізнатися не тільки про емоції людини, її внутрішній стан, а й про ступінь цих переживань. Наприклад:

- 皮脸 (букв. шкіра-обличчя) – вередливий, байдужий;
- 老脸 (букв. старе обличчя) – нахабне обличчя;
- 厚脸 (皮) (букв. товсте обличчя) – безсоромний;
- 脸 (皮) 厚 (букв. обличчя товсте) – хитрий, зухвалий;
- 脸薄 (букв. обличчя тонке) – чутливий, уразливий;
- 脸嫩 (букв. обличчя ніжне) – боязкий, скромний;
- 面嫩 (букв. обличчя ніжне) – соромливий, боязливий.

Як у китайській, так і в нашій культурі обличчя є важливим елементом людського спілкування. Тут вважаємо доречним вжити таке китайське прислів'я: 人有面子, 树有皮, що в перекладі означає: у людини – обличчя, а в дерева – кора. Коли ми вперше зустрічаємося з людиною, то на нас справляє перше враження її вродливе чи, навпаки, потворне обличчя; чоловіки оцінюють жіночу красу за її обличчям. Отже, можна сказати, що обличчя є відправним пунктом у будь-якому спілкуванні, але, на відміну від представників Заходу, для китайців це не тільки зовнішнє сприйняття, а й важливий елемент внутрішньої настанови людини. Китайці витрачають чимало часу та зусиль, щоб зберегти його, тим самим справити гарне враження на інших. Справа в тому, що для китайців обличчя ототожнюється з репутацією, з власним ім'ям, тому зберегти репутацію для них – означає “зберегти обличчя”. Вважається, що саме це поняття відіграє важливу роль у проведенні переговорів, адже “збереження обличчя” мотивує поведінку людей, змушує постійно ретельно підбирати слова у розмові з партнерами. Навіть той факт, що китайці у будь-якій ситуації з іноземними партнерами намагаються бути стриманими, свідчить про їхнє намагання “зберегти своє обличчя”. Згідно з правилами ділового етикету в Китаї вважається непристойним відкрито проявляти свої емоції, особливо негативні: невдоволення, злість, образу і т.ін.

Ще одним проявом так званого “збереження обличчя” вважається правильна відмова під час переговорів. Стриманий характер китайців проявляється у їхніх завуальованих, непрямих виразах, значення яких іноді просто збивають з пантелику іноземців, що призводить до втрати часу, грошей і зусиль. Причина полягає в тому, що китайці не люблять повідомляти погані новини, тим самим засмучувати інших, а головне – наражати себе на “втрату обличчя”, адже, на думку китайців, відповідь “ні” на будь-яке звертання тотожна образі. Саме тому типовими відповідями в таких ситуаціях є: *ми подумуємо про це, давайте обговоримо це питання пізніше, це питання вимагає додаткового часу, тому ми пізніше до нього повернемося* і т.д. Американський вчений Тоні Фан зазначає, що синонімічними до слова “ні” в китайській культурі є слова “незручно” (不方便), “складно” (太困难), “можливо” (或许) [Fang 1999, 146].

Зокрема, дослідник І. Коростовець писав так про “втрату обличчя” в Серединній державі: «“Втратити обличчя” – спеціально китайський термін – означає зізнатися у своїй неправоті, поступитися, втратити честь, чого китаець ніколи не зробить, навіть якщо це буде йому вигідно» [Коростовець 2003, 290].

Дж. Макгован зазначав у своїй монографії: «Слово “обличчя” у китайській культурі є одним із найбільш характерних і багатозначних. У той час як у всіх інших народів це слово вживається для позначення фізіономії, лише у китайській мові під цим словом приховується цілий ряд принципів і понять, які тісно переплітаються з суспільним життям. Завдяки поняттям, що лежать в основі цього слова, кожний китаець є певним чином актором, а усе китайське життя – театром, де на кожному кроці розігруються безневинні комедії, мета яких залишатися достойним в очах інших. Для китайця не існує більшого нещастя, ніж “втратити обличчя”, тому кожний із них щосили піклується про “збереження обличчя”» [цит. за: Сидихменов 1987, 314]. Англійський китаєзнавець Артур Гендерсон Сміт у кінці XIX ст. опублікував свою працю під назвою “中国人的性质” (Характер китайців), де зазначив, що, для того аби зрозуміти, що саме мається на увазі під словом “face” (обличчя), ми повинні взяти до уваги той факт, що однією з особливостей китайців є неабияка схильність до драматичних дій [Smith 2003, 14]. Дослідник пише, що театр можна назвати єдиною китайською національною розвагою, і китайці мають таку ж саму жагу

до театру, як англійці до атлетичних ігор, а іспанці до боїв з биками. Достатньо найменшого приводу, щоб китаєць уявив себе у ролі драматичного актора. «Постава його набирає театрального вигляду, він “трає привітання”, кидається на коліна, падає обличчям вниз і б’є головою об землю за таких обставин, які в очах представників Заходу виглядають не тільки недоречними, а навіть кумедними. Китаєць мислить театральними термінами» [Smith 2003, 14]. “Ми не повинні ходити за куліси, адже це б зіпсувало будь-яке уявлення про китайців. Здійснювати належним чином подібні театральні дії за усіх можливих складних і заплутаних обставин життя – означає “мати обличчя”; грішити проти них, не знати їх чи промахнутися, виконуючи ці дії, – означає “втратити обличчя”. “Обличчя”, якщо його правильно зрозуміти, може стати ключем до складного ребусу, що поєднує в собі багато характерних для китайської національної культури рис. Отже, не дивно, чому слово 面子 має також значення пудри, яку наносять на обличчя перед театральною виставою. Так само, як актори Пекінської опери, китаєць кожного дня вдягає свою маску, розмалюючи її у різні кольори, залежно від ролей у різних ситуаціях. Щодо самої Пекінської опери, то тут основним поняттям є 脸谱 – це форма розмалювання обличчя актора (主要用于“净 — 花脸, 角”). У період династії Тан вона називалася 面. За визначенням сучасного дослідника Пекінської опери Цзен Наіпін (曾迺平), 脸谱 – це певний малюнок на обличчі актора, який є вираженням його характеру. Кожен колір символізує певну рису, наприклад червоний – сміливість, чорний – грубість та прямоту, білий – зіпсованість, розбещеність [曾迺平 2007, 51]. На відміну від театру на Заході, де актори поділяються на позитивних та негативних героїв, у Пекінській опері акторів розділяють на певні обличчя: 元宝脸 – так зване обличчя срібної монети – персонажі низького рангу, тобто бідняки, звичайні воїни, раби, 整脸 – однокольорове обличчя – похмурий персонаж, 碎脸 – розбите обличчя – така назва через його контури, 老脸 – старе обличчя – персонаж старця, 破脸 – зіпсоване обличчя – сварливий, скандальний персонаж, 油白脸 – обличчя білого жиру/масла, що вказує на хитрого та лицемірного персонажа і т. д. Пекінська опера також відома у світі й майстерністю своїх акторів змінювати обличчя, цей вид мистецтва називається 变脸 (biànliǎn). 变脸 – форма гри, що виявляється у вмінні актора швидко змінюватися, при цьому не тільки змінювати колір і риси обличчя, а й навіювати глядачам інші почуття та емоції. Крім того, 变脸 це не проста процедура, вона вимагає великої майстерності актора, швидкості і кмітливості, адже складається з декількох етапів: намащування (抹), сушіння (吹), приклеювання (贴) [曾迺平 2007, 314].

Ще одним поширеним і характерним для китайської культури є принцип 脸面牌两面派 (досл. мати дві вивіски/таблички на обличчі) – вказує на людину, в якій слова не відповідають її внутрішньому стану і думкам, тобто на “замасковану” поведінку. Цей вираз походить з часів пізньої Юань, коли на північному березі ріки Хуанхе розгорнулися бойові дії між монголами і ханьцями під керівництвом Чан Юйчуня (常遇春). Криваві сутички і жорстокі напади дуже лякали селян, тому вони намагалися будь-яким способом задобрити нападників і зробили на великій дошці привітальний напис 保境安民 (охороняти кордон і захищати людей). Через брак коштів селяни не мали змогу зробити іншу дошку, тому вирішили на зворотному боці написати ще одне привітальне послання, але вже для ханьських військ, – 驱除鞑虏 (знищити татар²). Таким чином, вони перевертали напис залежно від того, хто до них завітає. Згодом вираз 脸面牌 замінили на 脸面派 [黎明 2010, 293], що означає “двоакість, нещирість”. Зазначимо, що дуже часто маска та її колір не відповідають справжньому внутрішньому стану актора, а відповідно і наміри людини іноді не відповідають її вчинкам та словам. Це можна побачити також у мові: 面善心恶 – добре обличчя, але зле серце, 面善心诈 – мати вигляд чесною людини, але нещире серце.

Професор Гарвардського університету Годвін Вон зазначає, що для китайців править компліментом вираз “у нього два обличчя” (досл. two-face person) або “в нього різні обличчя, які він постійно змінює” (досл. several different faces), у той час як для західної людини такі слова були б сприйняті як звинувачення. Наприклад, бути дволиким означає бути нещирим, хитрим.

Як вже зазначалося вище, обличчя є також проявом стосунків між людьми, адже обличчя поєднує в собі як фізичні, так і соціальні риси людини. Вивченням питання соціального прояву обличчя займалися такі вчені, як Ервінг Гофман, П. Браун та С. Левінсон, Стел-

ла Тін-Тумі та ін. Саме Стелла Тін-Тумі вперше запропонувала теорію “обличчя” (ідентичності), в якій чітко показані соціокультурні аспекти, а сама теорія полягає в тому, що під час переговорів усі учасники, незалежно від їхнього походження і культури, намагаються зберегти свою ідентичність, тобто обличчя, в усіх комунікативних ситуаціях. Дослідниця наполягає на тому, що обличчя не тільки є образом-учасником у переговорах, а й формується під час самих переговорів під впливом заохочення, загрози, що висувуються сторонами. Саме ці фактори і визначають ступінь відчуття гідності кожної зі сторін у конкретній ситуації. Для того аби “надати обличчя” своєму партнеру, тим самим проявивши повагу до нього, потрібно продемонструвати свою значимість і потенціал.

Особливу увагу теорія приділяє тому, що усі процеси під час переговорів зумовлені етнічними особливостями сторін, які впливають на тривалість і умови переговорів. Звичай це пов’язано не тільки з культурним і національним походженням, а й з расовими, релігійними і лінгвістичними рисами. Якщо говорити про етнокультурну матрицю ділової комунікації, то вона включає також такі параметри, як етнічні ярлики, жарти, культурні і мовні розбіжності, сумісність інтересів і цінностей, історію стосунків етносів, міжетнічні контакти й потенціал взаємодії.

Один з основних способів уникнення конфліктної ситуації з китайцями – це намагатися робити так, щоб китаець не почував себе, ніби він “втратив обличчя”. Це поняття є дуже важливими і багатограним. Деякі порівнюють його з “харакірі” у японців. Зокрема, Васильєва зазначає, що “втрата обличчя” – це явище соціальне, тобто, навіть якщо ви якимось чином образили або принизили китайця, ні в якому разі не робіть це у присутності інших людей, аби вони не стали свідками образи китайця.

丢脸 і 丢面子 – обидва ці вирази означають зганьбити себе, проте вже вищезгаданий професор Годвін Вон заперечує це, пояснюючи свою точку зору так: слово 面子 для китайця – це перш за все театральна маска, тобто несправжнє обличчя, яким він користується в різних ситуаціях, а 脸 – навпаки, справжнє обличчя, природна частина людського тіла, яка завжди залишається незмінною. Також Годвін Вон зазначив, що 面子 вживається переважно до самого себе, а 脸 – навпаки, до партнера. Тобто ти повинен мати 好面子 (гарне обличчя) і намагатися зробити так, щоб твій партнер не 丢脸 (втратив обличчя). Вважаємо, що цьому китайському виразу в українській мові відповідають вирази “держати (тримати) фасон”, “тримати марку” – дотримуватися певних норм поведінки для збереження гідності, репутації когось, чогось; поводитися з показним шиком, хизуватися [Олійник, Сидоренко 1997, 220].

Принагідно зазначимо, що фразеологізм “мати обличчя” в українській мові означає відрізнятись від інших людей, подібних предметів, явищ і т.ін., бути оригінальним, а фразеологізм “лиця не мати” вказує на недобрий фізичний стан людини, на хворобливість [<http://slovopedia.org.ua/49/53403/358532.html>].

Розглянемо ці два ієрогліфи по ключах: в 脸 перший елемент – м’ясо, що першочергово вказує на приналежність до частини тіла, а в 面 такого ключа немає, проте складається з ключа 目 – око. Сучасний китайський дослідник Ло Цзяньпін пояснює це тим, що очі – це “живі елементи нашого обличчя”, які говорять за нас [莫砺锋 2010, 210], тому й не дивно, що у такі слова, як “інтерв’ю” (面试), “зустріч” (会面), “розмова, бесіда” (面谈), у китайській мові складаються з ієрогліфа 面, а не 脸, адже через погляд людини ми можемо дізнатися про її внутрішні переживання, думки і т.ін. Одразу додамо, що у східних культурах (китайська, японська) прямо дивитися людині у вічі означає зазіхати на її внутрішній світ, є дуже образливим жестом, тому цього робити не слід.

Ще однією з головних відмінностей між 面子 і 脸 є те, що перший може вживатися не тільки до особи, а й до таких об’єктів, як організація, компанія, корпорація, навіть держава. Зокрема, американський дослідник Скотт Селігман у своїй праці “Китайський діловий етикет” наводить такий приклад: одна американська компанія надрукувала карту операцій між КНР і США, на якій не було території Тайваню. Такий вчинок надзвичайно обурило китайську сторону, адже в очах інших Китай “втратив своє обличчя” (丢了面子) [Seligman 1999, 202].

Отже, 丢脸 є набагато принизливішим для китайця, аніж 丢面子, адже у разі втрати однієї маски її можна замінити на іншу, а якщо втратити справжнє обличчя, то його вже

навіть чи можна повернути. Звідси можна зробити ще один висновок: можна сказати 给面子 (дати обличчя), тобто стосовно когось, але не існує виразу 给脸 (дати обличчя), адже турбуватися про власну репутацію є нашим власним обов'язком перед іншими.

Для порівняння нижче ми наводимо приклади вживання 脸 і 面子 і подаємо власні еквіваленти перекладу українською мовою.

面子:

看面子 – продемонструвати повагу, шану;

丢面子 – зганьбити себе;

转面子 – повернути гарне ім'я, відновити престиж собі;

有面子 – користуватися повагою;

爱面子 – пильнувати власний престиж; самозакоханий;

做面子 – заради престижу (когось);

够面子 – пильнувати свою гідність;

伤面子 – псувати репутацію;

替(给)...争面子 – робити честь (не впасти обличчям у багнюку);

讲面子 – пильнувати пристойність (репутацію, гарне ім'я, гідність);

碍面子 – намагатися не зачепити амбітність;

给面子 – робити честь (комусь); вшанувати; через повагу (до когось);

给...留面子 – берегти репутацію;

光面子 – рахуватися з гідністю (когось);

顾面子 – піклуватися про власне ім'я, честь; пам'ятати про власну гідність;

见面不见心 – бачити обличчя, але не душу людини;

结面不结心 – мати лише поверхневі зв'язки, а не сердечні (тобто не мати справжніх почуттів).

脸:

丢(失)脸 – втратити обличчя (ославитися, зганьбити самого себе);

无/没有脸 – забути про своє гарне ім'я, зробити поганий вчинок, принизити себе, знеславитися;

作脸 – гарно служити, робити справу на совість; виправдати довіру;

没脸见人 – не знати, куди очі діти, не можна дивитися прямо в очі людині;

他怎么还有脸回去见人? – З якими очима він повернеться?

Поняття обличчя є надзвичайно важливим для китайців і посідає чільне місце серед інших складових міжкультурної комунікації. Крім того, обличчя є проявом не тільки фізичних, а й психологічних, навіть соціальних особливостей людини.

Отже, щодо китайського “обличчя” слід розрізняти два терміни (脸 та 面), адже вони не тільки не є взаємозамінними, а й можуть мати протилежні значення у фразеологічних конструкціях, що знову підтверджує наш висновок про те, що обидва слова не є синонімами. 面 – зовнішній стан, маска, поверхня, те, що регулюється умовами навколишнього середовища, тому постійно змінюється. Вважається, що антонімічним поняттям до 面 є 里 – внутрішня сторона, приватний, інтимний, внутрішній [姜彩芬 2009, 101]. Якщо 脸 вказує на внутрішній стан людини, її характер, емоції, відповідно це поняття протиставляється 面 як зовнішньому елементу.

Отже, виходячи з вищенаведених прикладів, ми прийшли до висновку, що 脸 можна лише зберегти та втратити, а 面子 можна навіть давати. Це знову підкреслює той факт, що перше слово має приватний характер, тобто стосується лише першої особи однини, а друге – вживають щодо інших людей, а також неживих істот та абстрактних понять.

Таким чином, обидва слова вживаються у неоднакових виразах і позначають різні поняття, а через те що при перекладі українською мовою мають лише один відповідник, то це викликає багато непорозумінь і плутанину. Тож, здійснюючи переклад сталих виразів, ми пропонуємо подавати еквіваленти, виходячи з вищенаведених пояснень. Для розрізнення в українській мові ми пропонуємо вживати слова “маска”, “грим”, “репутація партнера” для 面 і “справжнє обличчя”, “власна репутація” для 脸. З метою проведення успішних переговорів слід “давати обличчя” своєму партнеру і “вдягати власну маску”, а не навпаки.

Нижче ми подаємо таблицю, яка чітко роз'яснює відповідність та розбіжність у поняттях концепту “обличчя” в українській та китайській мовах.

	Українська	Китайська	
Асоціативні поняття	Обличчя	脸	面
1. Передня частина обличчя	+	+	+
2. Емоції, характер	+	+	+
3. Фасад, перед; важлива частина чогось	+		+
4. Зовнішній вигляд або стан	+	+	+
5. Мужність, відвага; впевненість, нахабство	+	+	+
6. Престиж, гідність	+		+
7. Повернутися, змінити обличчя у напрямку до/від	+		+
8. Прийняти, зіткнутися, зустріти, ухилитися від	+		+

¹ Синоніми (від грецького *συνώνυμος* /synonymos/ – однойменний) – це слова, які мають близьке або тотожне значення, але відрізняються звучанням.

² Татарми китайці називали кочові племена, що приходили з півночі.

ЛІТЕРАТУРА

Васильева М.А. *Официально-деловой стиль китайского языка. Анализ различных аспектов*. Санкт-Петербург, 2008.

Колесов В.В. Ментальная характеристика слова в лексикологических трудах В.В. Виноградова // *Вестник Московского университета. Серия 9 "Филология"*. 1995. №3.

Коростовец И.Я. *Китайцы и их цивилизация // Жизнь и нравы старого Китая*. Смоленск, 2003.

Лукин В.А. Концепт истины и слово *истина* в русском языке (опыт концептуального анализа рационального и иррационального в языке) // *Вопросы языкознания*, 1993, №4.

Олійник І.С., Сидоренко М.М. *Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник*. Харків, 1997.

Романова Н.П. *Деловой этикет на Востоке. Настольная книга бизнесменов*. Москва, 2005.

Сидихменов В.Я. *Китай: страницы прошлого*. 3-е изд. Москва, 1987.

Fang, Tony. *Chinese business negotiation style*. Thousand Oaks, Calif., 1999.

Seligman, Scott D. *Chinese Business Etiquette: A Guide to Protocol, Manners, and Culture in the People's Republic of China*. Grand Central Publishing, 1999.

Smith, Arthur H. *Chinese Characteristics*. Reprint of 1894 edition with new introduction by Lydia H. Liu. Norwalk, CT, 2003.

Stevenage, Sarah V. Introduction: giving each other a helping hand (in special issue on facial information processing: a multidisciplinary perspective) // *Journal of Pragmatics and Cognition*. Vol. 8, No 1. 2000.

Tracy, K. The many faces of facework // *Handbook of language and social psychology* / H. Giles & W. P. Robinson (Eds.). Chichester, UK, 2000.

京剧文答三百题/曾迺平编著。— 北京：文化艺术出版社，2007。

高职高专公共基础课系列教材：《思想道德修养》学生学习辅导用书/ 罗建平。— 北京：高等教育出版社，2005。

莫砺锋评说白居易/莫砺锋著。— 合肥：安徽文艺出版社，2010。

全宋词选释/李长路、贺乃贤、张巨才著。—— 北京：北京出版社出版，1995。

面子与消费/姜彩芬著/—北京：社会科学文献出版社，2009。

现代汉语词典（第5版）/ 中国社会科学院语言研究所词典编辑室编。— 北京：商务印书馆，2005。

新编中华文化知识全知道/黎明编著。— 北京：海潮出版社，2010。

<http://www.hudong.com/wiki>

<http://slovopedia.org.ua/49/53403/358532.html>